

Bilim Yolcusu Bir Kadın :

MARJA CURIE (Skolodowska)

(Varşova 1867 - 1934 Fransa)

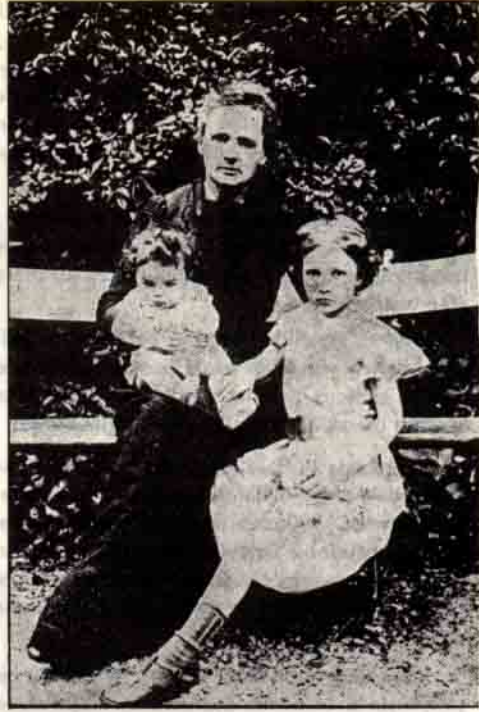
Halil İ. GÖKTÜRK

Görünmezden Haber Var

Geçen yüzyıl sona ermeden hemen dokuz yıl öncesi Paris.. Aydınlık sokaklarından süslü kadınların, civil civil fisildaşan çiftlerin akıp geçtiği hercai şehir.. ve kolundaki kitap sepeti, uzun etekliğiyle evecen bir genç kız Sorbonne'un tozlu koridorlarını arkada bırakır. Birden gürültüyle akan kalabalığın arasına karışır. Ama ne o, bu çevreyle ilgilidir, ne de yöresi o İslav ırkından gelen yabancı kıza... Belli ki soyunun duru akyüzü, mavi ciddi bakışlarıyla bir benek gibidir. Hele o gözlerin, gürültülü alayın çok yukarlarında dolaştığının hiç kimse farkında değil. Acaba yirmi dört yaşında ve tam gelinlik çağındaki bu kıza, hangi acımasız, sert rüzgârlar ta Varşova'dan buralara dek atıvermiştir ?

Yine bu takvimden onsekiz yıl kadar öncesi var.. Güneşli Varşova sokaklarından neş'eli bir gurup çocuk oynanarak, sekerek geçip giderler... ken kaldırımında oturan yaşlı bir çingene kadının gözleri, bu küme içindeki ufak bir kızın minik yuvarlak yüzüne takılır, kalır.. ve "A be, ver elini bir bakayım" der. Minicik apak bir elyumağı, kara nasırlı bir avuç içindedir. Falcı çingene, eli ilgiyle süzerek: "Aman Yarabbi, ne çizgiler?! Sen bütün dünyada çok ünlü bir kişi olacaksın güzelim, hem de tüm dünyada"... Öbekteki öteki arkadaşları hemen küçük Marja'nın çevresini sararlar. Fakat falcı kadın başka hiçbir ele bakmadan uzaklaşır, gider. Bu olay belki asıl kişinin çocukluk anılarında yer almayabilir. Oysa bilenlerin şu söylentisi o kişiliğin tablosuna yakışmıyormu?

Marja Skolodowska'nın minimini gözlerine gün ışığı ilk kez vurduğu sabah, Takvimler Varşova'da 1867 Kasımının 7 sini gösterir. Babası Profesör Skolodowski şehrin tanınmış bir fizik ve matematik hocasıdır. Hoş değirmi yüzlü, kıvrıkcık saçlı kız, doğuştan varlıklı bir aile çevresinde büyür. Ortasında yetiştiği eğitim, öğretim kaynaklarından alabildiğine faydalanır.. ki sonunda kendi dizisindeki insanlar arasında bir ayrıcalık da doğar. Böylece bilim yolundaki ünlülerin çoğun-

Marie Curie, kızları Irène ve Eve ile. Irène Curie, eşi Frederic Joliot ile birlikte 1935 Nobel Kimya Ödülünü alır. Curie ailesi beş Nobel ödülü kazanmıştır.

dan farklı bir yazgı oluşmaktadır. Zira öteki pek çok yoksul, ünlünün biyografilerindeki "İlk Kavgalar" bölümü onun kitabında yer almaz. Ama O'nun ülkesi de Rus Çarlığının katı çizmeleri altında inlemektedir. Hatta kendi dilinde öğretim bile yasaktır yurdunda.

Hani Lehliiler zaman zaman meydanlarda neş'eli, yaygın Mazurka danslarıyla oynanrlar ya.. havada öbek öbek renkli, dantelâlı cici kadın eteklikleri dalgaları... sa da bu şen kümelerin üstünden bile palabıyıklı Rus nöbetçilerin dik bakışlarıyla, Sibiry'a'nın kara bulutları hiç eksik olmaz. İlle de "Türk atları Vistül Irmağınının su içtikleri zaman Lehistan kurtulacaktır," şarkıları vardı ya.. artık onlar çok gerilerde kalmıştır. İşte Varşova, bu şirin Irmağın iki yakasında sekiz yüzyıl önceleri kurulmuştur. Gariptir bazan şehir yazgıları da insanlarınkine benzeyebilir. Çünkü bu şehir Avrupa'nın bir türlü bitmeyen aralıklı Büyük Savaş Çalkantılarından hiç bir çağda uzak kalamamıştır da... Belki hâlâ oralarda, hemşerile-Chopin'in oynak melodilerine, Savaş Tanrısının

günümüzdeki araç kalıntıları karıştırdır. O günlerde tanınmış ressamın tablolarıyla süslü müzeler, yüzbinlerce kitap barındıran kitaplıklar Çarı'nın tek buyruğuyla Rusya'ya taşınmaktadır. Yani Polonya işgal altında tedirgin ve kuşkuludur. O durum Birinci Dünya Savaşı'na kadar sürer gelir (1915). Ne var ki yalnız Chopin'in gövdesinden ayrılmış yüreği burada gömülü kalır. Adına "Kutsal Hac" kilisesi denilen bu yapı, ulusal ve san'atçı Polonez'in simgesi olarak hâlâ ayakta durmaktadır. Sanki tek yürekte, bütün bir ulusun yüreği çarpıyormuş gibi... Dahası, Varşova Radyum Enstitüsü bilim yolcusu başka bir Polonez'den armağan ortak bir anıttır. Yine yıllarca yudumladıkları tutsaklığın acısını hani azaltmak avuntusuyla...

Anatole France'in Günlerinde

"Bugün Fransa'da yaşayan iki dâhi var: biri Rodin, öteki Marja Curie Skolodowska," diyor Anatole France kendi yurdunda bile bir İslav kadınıyla öğrenmektedir.

Nasılsa son çağın başlarında Varşova, Bükreş gibi bazı Avrupa şehirleri çılgınca bir Paris özenti ve özlemi içindedirler. Hele kız, kadın takımı bu özlemi yanışıyla kavruşmaktadır. Ama bunların içinden biri parmaklarında renk renk yüzükler sergilemektense, ilerde nur saçacak bir kafa yapısının oluşumu içindedir. Küçük Marja'nın yetişmesinde özel bir yetenek temelinden yine özel eğitim ve öğretimin parlak bir örneği yükselmektedir. Bu çocuğun doymak bilmez öğrenim açlığını gidermeye evdeki kitaplar yetiştirmez. Böylece zorunlu Rus okulunu birincilikle bitirirse de yurdunda barınamaz. Ayrıca araştırmacı ve bulucu nitelikteki kişiler ancak özgürlüğün sonsuzluk havasında gelişir, serpilirler. Üstelik dönemin modası Fransızca'yı da iyi bilir. Yaradılışın şansı ile matematik, mantığı, sabırlı çaba duygusu, yüksek bir karakter sezgisi, yürekli bir yoğunlaşma tek bir insanda toplanırsa, bakalım neler olur?

Şimdi hoca kızı, Sorbonne Fen Fakültesinde burslu öğrencidir. Yaşamında cinsinin tersine az konuşan, pek çok çabalayan bir kadın kişiliği göze çarpar.

Neylesin okul dışı özel dersler de verir geçimini artırmak amacıyla... Ciderek, kendini yurtdışı'na atan etkenin yazgısıyla, yurt özleminin ağır bastığı zamanlar olur. Onlar sürekli mutlulukların kadınına, yalnız uzak hedefleri karşılık gösterir. Her zehrin bir panzehiri de bulunacaktır elbette.

Akduvaksız Bir Gelin

Marija, Bilimler Akademisinde tanınmış profesör Pierre Curie ile tanışır. Pierre bu Lehli kıza aşık olur ve O'nu kendine eş seçer. Özel, genel

tüm ortak sorunlarını birlikte çözmek üzere 1895 de evlenirler. Ama o evliliğin gelini asla akduvak takınmaz, sadece zorunlu bir törenle yaşamlarını birleştirirler. Yalnız birbirlerine en değerli armağanları, birer iki tekerlekli bisiklet olmuştur. İlerde bu uyumlu pek sade bileşikten en değerli cevher Radyum doğacaktır. Artık Fransız yurttaşları sayılması gereken Bayan Curie'ye bilimsel araştırmaları için Sorbonne'un eski bir deposunu ayırırlar. Bu örümceklilik, akıntılı baraka az zamanda en saygın kürsü laboratuvarı kimliğine dönüşür. Aynı yıl Röntgen adıyla tanınan ışınların keşfi hemen bir "Işın Çağı" nı başlatır. Çalışma arkadaşları Becquerel, uranyum tuzlarından kalkarak, adıyla bilinen ışınları ortalığa çıkarır. Marja, çocuk bakımı, ev işleri yanında, bir de devlet adına 1898 de "Eriyik Haldeki Metaller" kitabını hazırlayıp yayınladı. Ardından Radyum ve Polonyum elementlerini ele geçirirler. Ama bir ton metal cevherlerinden ancak bir kaç desigram radyum ile daha az polonyum elementi meydana getirilebilmiştir. İlle de bu yeni elemente "Polonyum" adı takılır, bir türlü unutamadığı ülkesini anımının diye.. Bu yeni elementlerle ilgili tüm kimyasal olaylar aralıksız gözlemlenir. Yani kimyasal, ışık, ısı, bütün etkileri saptanır.

Son yüzyılın tam başında Marja'yı, Sevr Yüksek Kız Öğretmen Okulu fizik hocalığına atarlar. Aynı süre içinde eşile başlattığı ortak çalışmalar bırakılmaz. Hem sürekli çalışmalarda meyvesini döker: iki yıl sonra da pırıltılar saçan bir desigramlık saf radyumu elde etmeyi başarabilirler. İşte bundan böyle 1903 Nobel Fizik Ödülü bireysel ve ortak çalışmalarından dolayı Bay ve Bayan Curie ile Becquerel arasında paylaştırılmıştır. Artık bilim ufkunda yeni bir alan doğar: Günümüzdeki atom ve nötron bombalarına dek bulaşmış "Radyoaktif Olaylar Bilimi"... Radyum öylesine zorluk ve tehlikelerle elde olunabilir ki bugün bir çay kaşığı miktarının değerini saptamak çok güç olsa gerek. Bir aralık Avusturya İmparatorunun gönderdiği bir ton uranyum filiz kalıntısı, tıpkı define yerine geçer. Dünya bilim kurumlarıyla üniversiteler bu zincirleme buluşlarla yakından ilgilendirirler. Bay Curie Paris Üniversitesi Fizik Kürsüsüne atanır. Ancak talihsiz bir rastlantı sonucu Pierre, bir at arabasının altında kalarak ölür. Aynı yıl Bayan Curie'yi kocasından kalan kürsünün başına getirirler. Bu atamayla üniversiteye ilk giren kadın profesör O olmuştur da...

Eşsizlik Ödülü

Çekemiyenler tarafından kocası sayesinde ödüllendirildiği söylentilerine karşın 1911 Nobel Kimya Ödülü eşi yokken tek başına Marja'ya veri-

lir. Oysa Nobel'in bir kişiye iki kez ödül verdiği hiç görülmemiştir. Şu nedenle ki: "radyum ile Polonyum elemanlarının keşfi, radyumun izole edilmesi ve bu elemanın özellikleriyle bileşiklerinin incelenmesi" üstüne ilk bilimsel bildiri yine O'nundur. İlk araştırmaları sırasında çok yoksulluklar çektiği için yeni, genç araştırmacılara elinden gelen yardım ve desteği esirgemez. Esasen özgür Leh kadınlarına çok yakışan bir atasözü vardır: "Dünyada yaşayan tek bir Leh kadını kaldıkça, Polonya salt yokolmuş sayılmaz." Ayrıca radyoaktiflik alanındaki buluşların ilerleyişi, onlardan insanlığa gerekli yararların atbaşı sağlanmasıyla yaygınlaşır. Hani ya, Birinci Dünya Savaşında Fransız ordusunun 200 merkezli radyolojik servislerini işte bu kadın kurmuştur, belki de diyet karşılığı olarak...

Bir ömrün çabalayış, didinmiş ve bitiş toplam çizgisini çekmeden önce, günün hazırcıları olarak bir an saygıyla anmak üzere ayağa kalkalım: Bilim adamı eşinin ölümüyle, arkada iki öksüz kız çocuğu ve bir dul ana kalmıştır. Hele o dul kadının tüm varlığı sanki bilimle nikâhlanmış gibi doğrusu bu tür kişiliklerin, sıra kişilerinden bazı fark ve fazlalıkları olmalı... Nasıl ki tıp, fizik, kimya, hukuk gibi kanıtli bilimler, "İnсанseverlik Ana" dan doğmuş birer özçocuk iseler.. onların yaratıcıları da salt kendilerine yakışır olmalı değil mi? Dahası, hem-çağdaşı olan Pasteur ne demişti: "bilim ve barış, bilgisizlik ve savaşın üstesinden gelecektir." Öyleyse radyumun sinsî etkisiyle yıpranmış bir bedenin ışık saçan elleriyle yeni bir çığır açılmıştır: Acaba oradan doğan yararlar nelerlere varıyor? Radyoaktifliğin yani ışınım olaylarının çeşitli tiplerine bir göz atarsak: 1-Alfa, 2-Beta, 3-Gamma ışınımlarından çeşitli bilim dallarında deneyim ve uygulamalar yapılmaktadır. Örneğin Kimya, Biyoloji ile Tarım, Tıp, Metalürji ve Sanayi kollarında geniş çapta kullanılmaktadır.

Yüzük Değil Işık Saçan Parmaklar

Önlü bilim kadını genç bilim araştırmacılarına bazı öğütlerde bulunur ve der ki: Kişide varolma-

sı gereken normal değerlere bazı özelliklerin eklenmesi gerekir. Örneğin; öğrenme, anlamaya elverişli bir gücü... Bu organik nitelikler dışında öteki manevi değerler ise; kendini sürekli olarak bir işe, konuya adayış; hepsinden önce de herhangi bir maddesel çıkar veya karşılık beklemeden çalışmak tutkusunu bulunmalıdır. Nitekim bunlar, birazda tanrısal vergiyi ve doğada az bulunan bir tutku ateşini simgelemiyor mu? Çünkü o parmaklarında yapmacık, gösteriş yüzükleri sallamak yerine, pırıl pırıl sönmez ışınlar saçmayı nasıl üstün görebilmiştir? "Ben kadını, beğenilmek ve bencil yaşamımı sürdürmek hakkımdır." demesini neden beceremiyordu? Yaygın örnekleriyle: Doğanın içgüdüdü hoşla gitmek, süslenip püslenmek, eğlenmek, değersiz vakit geçirmek gibi türlü eğilimlerinin, taze yaşında nasıl üstesinden gelebilmişti? Giyimler, kuşamlar, boyalar, cımbızlar, bezekler, çay-dans salonları yerine nice anbar bozması bir laboratuvara girebilmişti? Parfümler, sürmeler, renkli ipekli yerlere; tüpler, camlar, kazanlar, dumanlar, cetveller ve sayılar üstüne nice eğilinir ki? Gerçekten şaşırtıcı bir olgu.. Yok, yok, ayrıcalıklılarda seyrek katkılı bir öz element olmalı, kitapların yazmadığı... Keşke bugünkü uygarlık ve teknoloji dünyası, eliyle kullandığı bilgi ve araçların, önceki yaratıcılarını bilseydi.. bari hiç olmazsa adlarını öğrenebilseydi.. Oysa o adsızların karşılıksız emek, alınteri ve gözünrlarına neler borçlu değiliz ki? Sıradan Ateşi, Tekerleği, Sabanı, Buğdayı ve Pusulayı ilk bulan kahramanlar kimlerdi acaba? Onları hiç düşündük mü?

Çabalarını insanlık ülküsüne adayanlar, varlıklarının son yaşam kıvılcımını bile amaçları doğrultusunda harcıyorlar. Ne var ki insan ömrü belli sayıyla sınırlıdır. Çocuklık araştırılan konunun bilinmeyen tehlikeleri, görünmeyen gizli ışınmaları varsada... Etten kemikten bedenim örnek direnci erken erir, biter. Bir de ilk işlemler, soğuk, ilkel barakalarda başlamışsa.. Elbette sonu işte böyle bir dağın yamacındaki ıssız bir sanatoryumun ak yatağında noktalanır. Ama gökyüzüne iyi bakın: ışık saçan o nurlu parmakları göreceksiniz, yapmacık yüzüklerini değil...

• Her bildiğini söyleme, fakat her söylediğini bil. Söyleyecek yalan bulamayanların baş vurdğu son çare gerçektir.

Marcel LENOIR

• Gülemeyen güldüğünü sanır, gülemediğini anlayınca da gülme kiskanır.

Zenci ATASÖZÜ